

APPONYI ÉS BETHLEN KÉT DIPLOMÁCIAI ARCKÉP

A VILÁGHÁBORÚT lezáró békeszerződések alapköve, a népszövetségi egyességokmány, mely a nemzetközi jogban nagy változásokat idézett elő, a diplomácia számára is új utakat, új metódusokat teremtett, A demokrácia nevében az eddigi szövetségek helyébe a Népszövetség, a titkos diplomácia módszerei helyébe pedig a felmerülő kérdések nyílt tárgyalása lépett. A Népszövetség a győztesek többségi megszervezésénél fogva így biztosította magának minden kérdésben a szupremáciát, lett legyen az a határok végleges megvonása, a kisebbségi probléma, a leszerelés vagy új háborúk megakadályozásának kérdése.

A régi titkos diplomácia képviselői ekként természetesen háttérbe szorultak, viszont előtérbe léptek azok, akik a nyilvános szereplés, a szónoklás legjobb reprezentánsai voltak. Az államok közti közvetlen tárgyalások csak másodrendű kérdésekben folytak s így az idegen országokban akkreditált követek szerepe is csak másodrendűvé vált s főleg az információra vonatkozott. Az orátor lesz most a diplomata, nemzetének szónoka, ügyvédje a népek parlamentjében: a hivatásos diplomata pedig szerényebb szerepre szorul. Valamint a Népszövetségnek a főtitkár s a főtitkárság, úgy a népszövetségi delegátusoknak a külügyminisztériumok és annak képviselői csak titkárságai, titkárai lesznek.

A nyílt diplomácia hivatalos képviselője: az orátor mellett a sajtó vezetői, az írás mesterei is nagyobb szerephez jutnak. A külpolitika jótollú propagandistái s egyes riporterei a hivatalos diplomáciának veszélyes konkurrensai lesznek s a technika vívmányainak (telefon, rádió) felhasználásával egyrészt, anyagi eszközeikkel másrészt, a nagy lapok sokszor abba a helyzetbe jutnak, hogy úgy a hírszolgálat, mint külpolitikai helyzetjelentések terén is sikeresen veszik fel a versenyt a hivatásos követekkel. A sajtó, mely azelőtt eszköz volt a diplomácia kezében, most gyakran magához ragadja a vezetést s kritikusa, ellenőrzője lesz a diplomáciának, amiből gyakran konfliktusok keletkeznek, minthogy a feladatok a sajtó és diplomácia közt helyesen csak akkor oszthatók meg, ha hatalmi kérdések meg nem bontják a kettő közti egyensúlyt.

Ha a trianoni Magyarország diplomáciájáról, az új magyar diplomáciáról beszélünk, akkor annak igazán kiemelkedő képviselőjét csak két magyarban találjuk meg, kik közül egyik sem volt hivatásos diplomata. Az egyik Apponyi Albert, a másik Bethlen István. Az elsőről nyugodtan írhatok, mint ahogy írtam is halála után „Apponyi

Albert a Népszövetségben“ címen egy rövid nekrológot. A másodiktól, az előről nehezebb írnom, de objektivitásom mégis megengedi ezt, mert a közpályától önkéntes visszavonultságban élve, nem kell félnem attól, hogy akár a szervilizmus, akár az ambíciójában csalódott ember szubjektív kritikájának hibájába esném.

APPONYI ALBERTET nagyszerű nyelvtudása és felülmúlhatatlan szónoki tehetsége egyenesen predestinálták arra, hogy a béketárgyalások megnyitásával a magyar delegáció vezetője legyen. Habár a tárgyalások helyett csak diktátumot kaptunk, Apponyi mégis szóhoz jutott és feltárhatta három nyelven is a magyar nemzet keserűségét s tiltakozását az igazságtalan békeszerződések bírálatában. Senki a világon nem szerezhetett volna nagyobb babérokat abban a helyzetben, adva lévén az ellenfél akkori mentalitása. Mégis megmaradt az az ellenfél előtt is felejthetetlen impresszió, hogy olyan ember áll előtte, kinek bátorsága, tudása és szónoki készsége őt később a Népszövetség legnagyobb szónokává és legtiszteltebb egyéniségévé fogja emelni. Tudjuk, hogy így lett s tudjuk azt is, hogy ezt a szerepet főleg életének nagyszerű harmóniája, mély vallásos hite, kitűnő családi élete és személyi igénytelensége tették lehetővé. Nagyszerű egészsége megengedte, hogy a trianoni igazságtalanságot a nemzet és saját életében csak múló epizódnak tekintse, mély vallásossága pedig nem hihetett ily kiáltó igazságtalanság végleges győzelmében. A hit s a hit szerinti élet adta meg neki azt a lelki harmóniát, mely egyedül képesítette őt azokra a nagyszerű harcokra, melyeket éppen az ország feldarabolása után vívott s mely harcból mindenki messze elmaradt mellőle, ki az ország bukásában, a vagyon és presztízs elvesztésében elsősorban a saját tragédiáját látta az ország vérző sebei helyett, holott ezek gyógyítása Apponyi hívó és áldozatos lelkének legszentebb feladatává vált.

Egyik katolikus nagygyűlésen mondott gyönyörű beszédéből ismeretes az ő hitvallása: „Érzem, — mondotta — hogy Isten kegyelméből abban az erősségben lakom, amelyen a pokol kapui sem diadalmaskodhatnak; érzem közelségét a maiasztok kiapadhatatlan forrásának, amely a gyarlóságot felemeli, az élet küzdelmeiben segíti, az elégtelen emberi erőt pótolja; érzem, amikor körülöttem minden inog, a szilárd talajt a lábam alatt, látom, midőn minden sötétségbe bomolni látszik, az örök igazság világosságának reám ereszkedő sugarát, hallom a múló véleményeknek éktelen zajából kiemelkedve az örökélet ígét, melyeket Krisztus Urunk az ő Egyházának átadott, benne sértetlenül megőriz és mindnyájunkhoz eljuttat.“

Ezzel a hitvallással lelkében vette fel a harcot az ősz Apponyi a magyar igazság mellett. A kisebbségek védelmében, az optások jogáért való küzdelemben épúgy legyőzhetetlen volt, mint a leszerelési egyenjogúság s a döntőbíráskodás kérdéseiben. Az ő hite olyan rendíthetetlen volt, mint az édes anyáé, ki gyermeke betegségéhez sohasem asszociálja a halál gondolatát. Apponyi sohasem képzelte el a széttört Magyarországot feltámadás, újjászületés nélkül. De hitt nemcsak a magunk igazában, hanem a Népszövetségben magában

is, melynek keretében égető problémáink igazságos megoldását remélte. Még közvetlen halála előtt Bécsben előadást tartott, melyben megvédte a Népszövetséget azokkal szemben, kik a japán-kínai háború kitöréséért s a leszerelési értekezlet kudarcáért felelősségre vonták s meddsőségét hangoztatták. Halála majdnem úgy ért sokakat, mintha vele a Népszövetség maga is sírba szállt volna. Tényleg benne nemcsak a magyar igazság, de a Népszövetség s a nyilvános diplomácia is leghívebb bajnokát veszttette el.

APPONYI ALBERT a békedelegáció előtt oroszlanként harcolt a magyar integritás mellett. A trianoni békeszerződés aláírása után azonban ez a kérdés háttérbe szorult azon feladatok mögött, melyek a magyar kormányra vártak, midőn a bolsevizmus és a román okkupáció romjait kellett eltakarítani. A közrend helyreállítása, az ország pénzügyeinek rendezése évekig tartó küzdelmek eredménye volt. A békeszerződés revíziójára még alig lehetett felelős államférfinak komolyan gondolnia. Annál inkább megtehették ezt azok, akik nem lévén felelős állásban, könnyebben megmondhatták az igazat. Lord Rothermere a magyar igazság érdekében pénzzel meg nem vásárolható nagyszerű propagandát kezdett. A hazai sajtó és néhány kiváló publicista ezt a propagandát felkapta és lankadatlan erővel, sokszor a hivatalos diplomácia ellenállásával szemben vitte előre. A közvélemény követelte a revízió napirendre tűzését, a Bethlen-kormány azonban állandóan kitért előle, minthogy nem látta különösen biztosítva azt, hogy a népszövetségi egyességokmány 19. §-a alapján sikerrel vihetné e kérdést a nyilvánosság elé. Látva, hogy a kormány nem áll kötélnék, a sajtó kritika tárgyává teszi a kormány mellett a hivatásos diplomácia passzivitását is, szemére hányva, hogy semmit sem tesz a revízió érdekében s a Ballhausplatzról hozott úri nemtörődömséggel csak a meglévő megtartására törekszik. E kritikák méltatlansága nyilvánvaló, mert diplomáciánk felvilágosító munkáját — habár ez nem nyilvánosan történt — nem szabad lekicsinyelni, viszont a sajtó részéről lehetett helyes az, ami helytelen lett volna a diplomácia részéről. A kritika nem is azért hangzott el, mintha jogos lett volna, hanem azért, mivel a sajtó nem tudott egyelőre eredményeket elérni s türelmetlenségében másokat akart a siker késlekedéséért felelőssé tenni. Nagyobb eredmény kecsegtetett, midőn Bethlen Istvánnak az olasz orientációval sikerült Mussolinit nyíltan revíziós követeléseink mellé állítani s Angliában is mozgalom indult meg abban az irányban, hogy a Dunamedence politikai határainak előzetes igazságos rendezése alapján a gazdasági prosperitás ismét helyreállíttassék s ezáltal a világválság is enyhíttessék.

Ez a korszak a felelőtlen diplomácia korszakának mondható, melynek megvolt a jogosultsága anélkül, hogy a hivatásos diplomácia viszont gáncsot érdemelt volna azért, hogy a nyilvános propagandában nem vett részt. Ez a korszak az, melyben Lord Rothermere a magyar revíziót ellenzéki magyar képviselők s publicisták segítségével akarja megvalósítani, s midőn a Lord személyéért vetekedve ellen-

zék és kormány, sajtójukban egymást kritizálva, majdnem agyonnyomják a Lordot s nagyszerű propagandáját, az előbbieket eltúlozván az ő személyét, az utóbbiak lekicsinyelvén a propaganda nagy jelentőségét.

Az A HIT, azok az illúziók s az az idealizmus, mellyel Apponyi harcolt a Népszövetség mellett, egyedülállók voltak a maguk nemében s így nem csodálkozhatunk azon, ha Bethlen István azokat nem tudta teljes mértékben osztani. Míg Apponyit a hit, az emberekben való nagy bizalom s a nyilvános szereplés vágya a Népszövetség s a nyilvános diplomácia utolérhetetlen bajnokává avatták, addig Bethlen István Erdély történetéből magával hozta a szkepticizmust, úgy az emberekbe, mint a nyilvánosságba vetett hit tekintetében. Hasonlóan nem tudott oly abszolút hittel hinni az igazságtalanságok jóvátételében s mint erdélyi magyar optáns nem is szerzett olyan tapasztalatokat, melyek növelték volna bizalmát azokkal a metódusokkal szemben, melyekkel e kérdések a Népszövetségben kezeltettek s amelyek Apponyi Albertnek legalább halhatatlan szónoki sikereket eredményeztek. Épúgy nem növelhette bizalmát a Népszövetséggel szemben a kisebbségek védelmében követett eljárás sem és Apponyi Albertnek gazdag fantáziája kellett ahhoz, hogy a kisebbségek ügyében, az optánsperben szemére hányja a Népszövetségnek mulasztásait, viszont védelmébe vegye a Népszövetséget azokkal szemben, kik elfogultságát s tehetetlenségét ostromozták akkor, midőn új háborúk megakadályozása vagy a leszerelés kérdésében minden próbálkozás csődöt mondott.

Apponyi Albertné férjének „Élmények és emlékek“ című most megjelent kötetéhez írt előszavában írja: „Reméljük, hogy a jövőben sem fog a világ hiányt szenvedni nemeslelkű önzetlen hazafiakban, akik honszeretetüket össze tudják egyeztetni a nemzetek összetartozásának szellemével és igazságos utakon vezetik az emberiséget a biztonságon felépült, tartós béke felé.“ E szavak valóban találóan fejezik ki az ember és emberiesség legtokéletesebb fogalmát, de ha valaha, úgy mégis ma állunk ettől legtávolabb, midőn a győzők a Népszövetség falain belül tovább harcolnak a legyőzöttek örök rabságban tartásáért s midőn az évről-évre, napról-napra fokozódó elzárkózás s elszegényedés nemzetet nemzet ellen, embert ember ellen állít sorompóba.

Ha Apponyi Albert ezeken az ellentéteken felül tudott emelkedni s a tényleges adottságok ellenére próbált az emberiség közös szent céljai érdekében is dolgozni, úgy ebben csodálatos emberi nagyságot kell látnunk, melynek alapja az abszolút hit, mely az emberi gyarlóságokat, tülekedést, igazságtalanságokat másodrendű dolgoknak tekinti, mert lelke mindig az ideált, a tökéleteset keresi és látja, s mert maga is inkább az ideálban s a fantázia ragyogó képeiben él s nem veszi észre magas szárnyalásában a mindennapi élet gyarlóságait.

Ma nemzet és nemzetköziség szembenállnak s az emberi önzés és irigység félelmetes formákat vesznek fel, mennél inkább nő az el-

zárkózás s az elszegényedés. Ha volt is a háborút követő évek prosperitásában a Népszövetségnek is egy felfelé haladó életvonala, úgy az utolsó évek világháborúja egybeesik a Népszövetség leáldozó napjával, ami igazolni látszik azokat a szkeptikusokat, kik a Népszövetség fennmaradásában csak arra az esetre hittek, ha képes lesz túltenni magát a győzteseknek a préda megtartására irányuló érdekszövetségén és beáll az emberiség és az igazság szolgálatába. Csak így maradhat meg nyilvános nemzetközi parlamentnek, a titkos diplomácia ellenzójének: ellenkező esetben a nyilvánosság világosságánál átlátszik a győzők diktatúrájának álarca, melynek nyitott szemmel most már senki sem vetné alá magát.

Bethlen István természeténél fogva nem a nyilvánosság embere s nem híve a nyilvános diplomáciának. A katolikus puritán Apponyi mellett, aki született orátor, Bethlen a protestáns puritán hallgatóságát képviseli. Apponyi expanzív, Bethlen zárkózott. Az egyik a naiv, jóindulatú gyermek bizalmával keresi, gyűjti maga köré az embereket, kiket mind jóknak tart s kik őt mindnyájan szeretik. Bethlen egyedül jár s az emberek közül bizalmát csak keveseknek adja, maga nem keresi a népszerűséget s fölényesen kezeli, mert ismeri embertársait. Mint a gyakorlati politika mestere, művészi játszik ezen az instrumentumon s használja ki az emberek erejét vagy gyengeségét, amint adódik. így állítja ő az ellenzéki Apponyi nagyszerű kvalitásait a Népszövetségben az ország szolgálatába, az optáns-ügy védelmébe, így használja fel őt a kisebbségi jogok, a lesterelési egyenjogúságért folyó küzdelem bajnokául, amiből az országra dicsőség, Apponyira megérdemelt babérok várnak, míg maga a háttérben szövi a bel- és külpolitika bonyolult fonalait. A népszövetségi nyilvános szereplés helyett megpróbálja a kisantant gyűrűjét közvetlen tárgyalásokkal és megegyezésekkel elszakítani, ámde sikertelenül; lerakja a revízió első alapkövét a velencei egyezményben, mely lehetővé teszi, hogy Sopron és környéke visszacsatoltassék Magyarországhoz; megnyeri Olaszország barátságát és végül Anglia közvéleményét a revíziós törekvéseknek. Közvetlen tárgyalások, előadások kis körben, nem a szónoklás halhatatlan művészetével, de a taktika s az emberismeret tökéletes hangszerelésével.

Apponyi is, ő is a tökéletes grandseigneur megtestesítői. Herriot megállapítása Apponyiról, hogy: „nyoma sincs benne a fontoskodásnak, szőrszálhasogatásnak, ami parvenűknél tapasztalható: ő valóban a szó nemes értelmében egyszerű volt, viselkedésében ritkán tapasztalható jóindulat nyilvánult meg, ám sohasem volt leereszkedő“, gyönyörű szavak, melyeket Bethlen István is megérdemel. Mindkettő puritán még az élvezeteikben is: míg Apponyi a pihenést a zenében, a művészetekben, Bethlen a természetben, a lovaglásban, a vadászatban keresi, melyeknek egyformán mestere. Apponyi fizikuma tökéletes s ezért pihenésre tulajdonképpen nem szorul, Bethlen, ki nagyobb felelősséget visel, koronként látszólagos pihenésre vonul vissza, de ez csak: *reculer pour mieux sauter*. Tízévi miniszterelnöksége óta sokat élt elvonultan látszólagos pihenésben. Ez idő alatt két kötetben kiadta beszédeit, melyek a hozzáírt előszóval együtt

mérföldkövei a tízéves igazi munkának és sokoldalú kristályai a politikai bölcseségnek akár a közrend, akár a pénzügyek, a királykérdés vagy revízió kérdésében hangzottak légyen el.

Mint birtokától megfosztott magyar optánsnak sokszor szemrehányást tettek neki politikai ellenfelei, hogy kiment Hágába és Párizsba az optáns-ügy Analizálására, melyben érdekelve volt. E vádak ellen lojálisán megvédte őt Apponyi Albert; a kritikával szemben pedig, mely a Népszövetség által előírt költségvetés túllépését, a pazarlást, a közéleti tisztesség kérdésében gyakorolt nagyon is elnéző voltát vetette szemére, saját puritánságának, igénytelenségének, szegénységének ezüstösen csillogó hármassá vértje védi meg.

Angliai útja után, hol nagyszerű előadásaival sikerült befolyásolnia az angol közvéleményt a magyar igazság mellett és leverni Magyarországot két régi antagonistáját, Wickham Steedet s Seaton Watson, megjelent a Nemzeti Kaszinóban, hol egyszeriben körülállták a tagok és hallgatták, amint angliai élményeiről beszélt. „Kegyelmes uram — jegyezte meg egy buzgó klubtag — ma te vagy a legnépszerűbb ember Magyarországon.“ Bethlen keserű humorral így felelt: „Lehet, hogy így lesz egy hétig, azután megint én leszek az ország legnagyobb megrontója.“ Célzás volt ez a közvélemény ingatagságára és megbízhatatlanságára, mely lemondása után kígyót-békát kiáltott rá s most alig két év után újra Messiásként fogadta s tőle várja az ország megmentését.

Bethlen Istvánt ma a közvélemény Apponyi örökébe kívánja ültetni, mert benne látja azt a férfiút, aki a magyar területi revízió ügyét a külföldön megfelelő sikerrel tudja majd képviselni. Hisszük, hogy a közvélemény ezúttal nem csalódik s hogy Bethlennek Anglia után Franciaországot is sikerül majd megnyernie a magyar revízió ügyének. Bethlen István nem hisz a Népszövetségben és nem fogja azt védeni tudni addig, míg az a békeszerződések által teremtett igazságtalanságot fogja szolgálni és míg nem enged teret a revízióknak, mely lehetővé tenné, hogy a mai mesterségesen létrehozott kis államok újra nagyobb gazdasági egységbe tömörülhessenek s tökéletes egyenjogúságuk alapján a Népszövetség megtépázott tekintélyét is helyreállítsák.

Minghetti szerint a jó diplomatának nemcsak tudásra és tehetségre van szüksége, hanem ahhoz, hogy szeressék, szeretetreméltóságra is. „Pour être aimé il faut être aimable.“ Franciaország megnyerésénél ez a tulajdonság különösen nem utolsó kívánság. Apponyi Albert szeretetreméltósága legendás híré volt s különösen a franciák részéről ismertetet el. Bethlen szeretetreméltósága ha más természetű is, mégis ugyanolyan mértékben megvan s nem érdemtelen felemlíteni, hogy Austen Chamberlain angol külügyminiszter 1926-ban Bethlen előtt panaszkodott arról, hogy Apponyi a kisebbségek ügyének védelmében túlságosan kioktató és fensőbbes hangot használt vele szemben egy genfi beszélgetés alkalmával.

Apponyi Albertet szerették egyesek is, a nemzetközi elit nagy tömegei is, Bethlen Istvánt szereti mindenki, ki közelebről megismerhette s beszélhetett vele. Apponyi a tágas fórum nagy orátora

volt; Bethlen az egyenként való meggyőzés nagy mestere: a titkos diplomácia nagyszerű művelője.

Beszédeinek két kötetéhez írott előszavában elvitat magától minden nagyobb szónoki képességet s leheti hogy beszédei kristálytiszta logikája s csodálatos realizmusa jobban szembeötlik olvasva, mintha hallgatnánk őket. Ez szerintem egyéni megítélés dolga. A magyar igazság szempontjából azonban a Népszövetség mai egységokmánya alapján retorikai sikereken túl csak keveset remélhetünk addig, míg ezen okmány revíziós paragrafusa a rábeszélés, a diplomáciai meggyőzés alapján át nem változik gyakorlati lehetőséggé.

Ezen az úton Bethlen Istvánt különös tehetséggel áldotta meg a gondviselés. E tehetségét az ország érdekében bizonyára sikerrel fogja érvényesíteni.

VERSEGHI NAGY ELEK